

"PAŞA Sığorta" ASC

Uçot siyasəti

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı

Sığorta məhsulunun təsnifatı

Sığorta müqavilələrinə əsasən, Şirkət (sığortaçı) digər tərəfin (sığortalı) əhəmiyyətli sığorta riskini qəbul edərək, xüsusi göstərilmiş qeyri-müəyyən gələcək hadisə (sığorta hadisəsi) sığortalıya mənfi təsir göstərsə, sığortalıya kompensasiya ödəməyə razılaşır. Ümumi qayda olaraq, Şirkət sığorta hadisəsi baş vermədiyi təqdirdə ödənilmiş haqlarla ödəniləcək haqları müqayisə edərək əhəmiyyətli riskin mövcud olub-olmadığını müəyyən edir. Sığorta müqavilələri həmçinin maliyyə riskini ötürə bilər.

Hər hansı bir müqavilə sığorta müqaviləsi kimi təsnif edilmişdirsə, həmin müqavilə qalan müddət ərzində, sığorta riski bu müddət ərzində əhəmiyyətli azalsa belə, bütün hüquq və öhdəliklər yerinə yetirilənə və ya müddəti başa çatana qədər sığorta müqaviləsi olaraq qalır.

Sığorta müqavilələri üzrə öhdəliklər

Şirkətin sığorta müqavilələri üzrə öhdəliklərinə zərər ehtiyatı, qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatı və sığorta haqqının çatışmazlığı ehtiyatı daxildir. Zərər ehtiyatı, hesabat tarixinə bildirilməsindən asılı olmayaraq baş vermiş, lakin tənzimlənməmiş bütün sığorta hadisələrinin qiymətləndirilmiş yekun dəyəri ilə tənzimləmə xərclərinə və digər qaytarmaların gözlənilən dəyərində əsaslanır. Müəyyən növ ödənişlərin bildirilməsi və tənzimlənməsi yubandırılı bilər, buna görə də bunların yekun dəyəri hesabat tarixində dəqiqliklə məlum ola bilməz. Öhdəlik təcrübə nəticələrinə və mənfi kənarlaşma təfavütünü daxil edə bilən cari fərziyyələrə əsaslanan müxtəlif növ standart aktuar proqnozlaşdırma üsullarından istifadə etməklə hesabat tarixində hesablanır. Öhdəlik pulların vaxt dəyərini nəzərə almaqla diskont edilmir. Bərabərləşdirmə və ya katastrofik zərərlər üzrə ehtiyatlar tanınır. Öhdəliklərin tanınması tələbi ödəmə öhdəliyinin vaxtı başa çatanda, tələb ödəniləndə və ya ləğv edildikdə dayandırılır.

Qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatı alınmış və ya alınacaq haqların başlamış, lakin hesabat tarixində vaxtı tamamlanmamış risklərə aid olan hissəsindən ibarətdir. Ehtiyat müqavilələr imzalananda, sığorta təminatı başlayanda və haqlar hesablananda tanınır və müqavilə əsasında göstərilən sığorta xidmətinin sxeminə uyğun olaraq müqavilənin müddəti ərzində qazanılmış haqq kimi hesaba alınır.

Hər hesabat tarixində Şirkət vaxtı tamamlanmamış riskləri nəzərdən keçirir və eləcə də gözlənilən sığorta hadisələri xərclərinin və təxirə salınmış əldə etmə xərclərinin qazanılmamış haqları aşır-aşmamasını müəyyən etmək məqsədilə zərərlik əmsali 90%-dən yuxarı olan məhsullar üçün öhdəliyin adekvatlığı testini keçirir. Bu hesablama müvafiq sığorta müqavilələri üzrə öhdəliklərə aid olan aktivlər üzrə yaranması gözlənilən investisiya gəliri nəzərə alındıqdan sonra müqavilə əsasında pul vəsaitlərinin gələcək hərəkətlərinin cari qiymətləndirmələrini istifadə edir. Bu hesablamlar qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatının balans dəyərinin (əlaqəli təxirə salınmış əldə etmə xərclərini çıxmaqla) qeyri-münasib olmasını göstərsə, çatışmazlıq mənfəət və ya zərərdə haqqın çatışmazlığı üçün ehtiyat ayırmaqla tanınır.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Təkrarsığorta

Şirkət fəaliyyətinin adi gedişində bütün fəaliyyətləri üzrə sığorta risklərini ötürür. Təkrarsığorta aktivlərinə təkrarsığorta şirkətlərindən alınacaq məbləğlərin qalıqları və qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatında təkrarsığortaçıların payı daxildir. Təkrarsığortaçılar tərəfindən əvəzi ödəniləcək qalıq tənzimlənməmiş tələblər üzrə ehtiyat və ya təkrarsığortaçının şəhadətnamələri ilə bağlı tənzimlənməmiş tələblərlə eyni qaydada ehtimal edilir və əlaqəli təkrarsığorta müqaviləsinə uyğun olur.

Təkrarsığortaçılara ötürülmüş sığorta haqları və qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatında təkrarsığortaçıların payı sığortalanan əlaqəli şirkətdə, müvafiq olaraq, ümumi sığorta haqları və qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatı ilə eyni qaydada uçota alınır.

Təkrarsığorta aktivlərinin dəyərsizləşməsi baxımından təhlil hər hesabat tarixində və ya hesabat ili ərzində dəyərsizləşmə əlaməti yarandıqda daha tez-tez aparılır. Təkrarsığorta aktivinin ilkin tanınmasından sonra baş vermiş hadisə nəticəsində Şirkətin müqavilənin şərtləri əsasında bütün ödənilməmiş məbləğləri ala bilməyəcəyinə dair obyektiv sübut yarandıqda və Şirkətin təkrarsığortaçıdan alacağı məbləğlərə təsir etibarlı şəkildə ölçülə bildikdə dəyərsizləşmə yaranır. Dəyərsizləşmə zərəri mənfəət və ya zərərdə tanınır. Təkrarsığortanın alınması üzrə gəlirlər və ya zərərlər mənfəət və ya zərərdə birbaşa alındığı tarixdə tanınır və üzərinə amortizasiya hesablanır.

Ötürülmüş təkrarsığorta razılaşmaları Şirkəti sığortalılar qarşısında öhdəliklərdən azad etmir.

Bundan əlavə, Şirkət fəaliyyətinin adi gedişində müvafiq hallarda sığorta müqavilələri üzrə təkrarsığorta riskini qəbul edir. Alınmış təkrarsığorta üzrə haqlar və ödənişlər, təkrarsığortalanan risklərin məhsul təsnifatından asılı olaraq, təkrarsığortanın birbaşa sığorta fəaliyyəti olduğu təqdirdə tanınacaq gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Təkrarsığorta əməliyyatları üzrə kreditor borcları təkrarsığorta şirkətlərinə ödəniləcək qalıqları təmsil edir və Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda sığorta əməliyyatları üzrə kreditor borclarının tərkibində tanınır. Ödəniləcək məbləğlər əlaqəli təkrarsığorta müqaviləsinə uyğun olaraq qiymətləndirilir.

Təkrarsığorta əməliyyatları üzrə debitor borcları qəbul edilmiş sığorta öhdəlikləri üzrə sığorta və təkrarsığorta şirkətlərindən alınacaq məbləğlərdən ibarətdir və Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda sığorta əməliyyatları üzrə debitor borclarının tərkibində tanınır. Təkrarsığorta əməliyyatları üzrə debitor borcları yalnız o halda dəyərsizləşir ki, Şirkətin müqavilənin şərtləri əsasında bütün məbləğləri ala bilməyəcəyinə dair obyektiv sübut olsun və onlar etibarlı şəkildə ölçülə bilsin.

Ötürülmüş və alınmış təkrarsığortalılar üçün sığorta haqları və ödənişləri ümumi əsasla təqdim edilir.

Təkrarsığorta aktivlərinin və ya öhdəliklərinin tanınması müqavilə hüquqları qüvvədən düşəndə, vaxtı başa çatanda və ya müqavilə digər tərəfə keçəndə dayandırılır.

Gəlir və xərclərin tanınması

Ümumi sığorta haqları

Qısamüddətli və uzunmüddətli sığorta müqavilələri üzrə ümumi sığorta haqları hesabat dövrü ərzində imzalanmış birbaşa sığorta müqavilələrin nəzərdə tutduğu tam müddət üzrə alınacaq cəmi sığorta haqlarından ibarətdir. Onlar sığorta müddəti başladığı tarixdə tanınır. Sığorta haqlarına əvvəlki hesabat dövrlərində qəbul edilmiş risklər üzrə alınacaq sığorta haqları ilə bağlı hesabat dövründə yaranan bütün təshihlər daxildir, bunlar vasitəçilərə ödəniləcək komissiya haqqı ilə ümumi şəkildə və müvafiq vergi və rüsumları daxil etmədən göstərilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Gəlir və xərclərin tanınması (davamı)

Ümumi sığorta haqları (davamı)

Sığorta tarifiinin bir hissəsi olan güzəştlər, məsələn sığorta hadisələrinin olmamasına görə güzəştlər və cari və keçmiş hesabat dövrlərində alınmış sığorta haqlarının bir hissəsi olan xitam verilmiş sığorta müqavilələri üzrə qaytarmalar ümumi sığorta haqqından çıxılır. Hesabat dövrünün sonunda baş vermiş, lakin bildirilməmiş və vasitəçilərin topladığı və ya qəbul etdiyi, lakin alınmamış haqlar anderraytinq proqnozları və ya keçmiş təcrübə əsasında qiymətləndirilir və qazanılmış haqlara daxil edilir.

Qazanılmamış sığorta haqları il ərzində qəbul edilmiş sığorta haqlarının hesabat tarixindən sonrakı risk dövrlərinə aid olan hissəsini təmsil edir. Qazanılmamış sığorta haqları gündəlik əsasla proporsional qaydada hesablanır. Sonrakı dövrlərə aid olan nisbət qazanılmamış sığorta haqları ehtiyatı kimi təxirə salınır.

Təkrarsığorta haqları

Ümumi təkrarsığorta haqları dövr ərzində imzalanmış qəbul edilmiş təkrarsığorta müqavilələrinin nəzərdə tutduğu tam müddət üzrə alınacaq sığorta haqlarından ibarətdir və ümumi sığorta haqları ilə eyni qaydada uçota alınır.

Qazanılmamış təkrarsığorta haqları il ərzində ötürülmüş təkrarsığorta haqlarının hesabat tarixindən sonrakı risk dövrlərinə aid olan hissəsini təmsil edir. Qazanılmamış təkrarsığorta haqları riskə məruz qoyan müqavilələrlə bağlı hallarda müvafiq birbaşa sığorta şəhadətnamələrinin müddəti üzrə, sığorta hadisələrinin baş verdiyi müqavilələr ilə bağlı hallarda isə təkrarsığorta müqaviləsinin müddəti üzrə təxirə salınır.

Haqq və komissiya gəliri

Sığortalılar və təkrarsığortaçılardan şəhadətnaməyə xidmət göstərmə, vasitəçilik və digər müqavilə haqları tutulur. Bu haqlar müqavilə müddəti ərzində əlaqəli xidmətlərin göstərilməsi üzrə gəlir kimi tanınır. Əgər bu haqlar gələcək dövrlərdə görülməyəcək xidmətlərə aid olarsa, təxirə salınır və gələcək dövrlər üzrə tanınır.

İnvestisiya gəliri

İnvestisiya gəliri mənfəət və ya zərərdə hesablandıqca tanınır və effektiv faiz dərəcəsini tətbiq etməklə hesablanır. Effektiv faiz dərəcəsi, təxmin edilən gələcək pul ödənişlərini və ya daxilolmaları maliyyə alətinin gözlənilən fəaliyyət müddəti ərzində və ya müvafiq hallarda daha qısa müddət ərzində maliyyə aktivini və ya öhdəliyinin xalis balans dəyərinə diskontlaşdıran dəqiq dərəcədir. Maliyyə aktivinin və ya öhdəliyinin faktiki gəlirlilik dərəcəsinin tərkib hissəsi olan haqq və komissiyalar maliyyə alətinin effektiv faiz dərəcəsinə düzəliş kimi tanınır.

Digər gəlir və xərclər

Digər gəlir gələcəkdə Şirkətə iqtisadi faydanın daxil olması ehtimal ediləndə və etibarlı ölçülə bildikdə tanınır. Xərclər isə çəkildikcə tanınır.

Sığorta hadisələri

Ümumi sığorta hadisələri

Ümumi sığorta hadisələri xərclərinə, bildirilib-bildirilmədiyindən asılı olmayaraq, il ərzində baş vermiş bütün sığorta hadisələri, qalıq dəyəri və digər azalmalar daxildir, subroqasiya və əvvəlki dövrlərin zərər ehtiyatına dəyişikliklər isə daxil edilmir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Sığorta hadisələri (davamı)

Təkrarsığorta hadisələri

Müvafiq müqavilənin şərtlərinə uyğun olaraq təkrarsığorta hadisələri əlaqəli ümumi sığorta hadisəsi tanınan zaman tanınır.

Təxirə salınmış xərclər

Təxirə salınmış xərclər Təxirə salınmış komissiya xərclərindən (TSKX) və hesabat dövrünün sonuna qüvvədə olmayan təkrarsığorta müqavilələri üzrə təxirə salınmış təkrarsığorta haqlarından ibarətdir.

Maliyyə dövrü ərzində çəkilmiş, sığorta müqavilələrinin qəbul edilməsi və ya yenilənməsindən irəli gələn birbaşa sığorta və qəbul edilmiş təkrarsığorta müqavilələri üzrə komissiyalar, müəyyən edilə bilən və kəmiyyət baxımından ölçülə bilən birbaşa və dolayı xərclər gələcək sığorta haqları hesabına bərpa olunduğu təqdirdə TSKX daxilində təxirə salınır. Bütün digər komissiya xərcləri çəkildiyi zaman xərc kimi tanınır.

İlkin tanınmadan sonra TSKX əlaqəli haqların qazanıldığı dövr üzrə amortizasiya olunaraq silinir.

Dəyərsizləşmə baxımından təhlil hər hesabat tarixində və ya dəyərsizləşmə əlaməti yarananda daha tez-tez aparılır. Bərpa oluna bilən dəyər balans dəyərindən aşağı olduqda dəyərsizləşmə zərəri mənfəət və ya zərərdə tanınır. TSKX, həmçinin, hər hesabat dövrü üçün öhdəliyin adekvatlığı testində də nəzərə alınır.

Əlaqəli müqavilələr tənzimləndə və ya ləğv ediləndə, TSKX-nin tanınması dayandırılır.

Təxirə salınmış gəlir

Təxirə salınmış gəlirlər hesabat dövrünün sonunda qüvvədə olmayan sığorta müqavilələri üzrə avans kimi qəbul edilmiş sığorta haqlarından, eləcə də təxirə salınan və müvafiq müqavilənin müddəti üzrə bərabər hissələrə bölünməklə amortizasiya olunan ötürülmüş risklər üzrə təkrarsığorta müqavilələrindən və vasitəçilik əməliyyatlarından (məsələn, frontinq əməliyyatından) əldə edilən haqq və komissiya gəlirlərindən ibarətdir.

Sığorta əməliyyatları üzrə debitor və kreditor borcları

Sığorta əməliyyatları üzrə debitor borcları müvafiq sığorta müqavilələri qüvvədə olduqda tanınır və ilkin tanınma zamanı alınmış və ya alınacaq ödənişin ədalətli dəyəri ilə ölçülür. İlkin tanınmadan sonra, sığorta əməliyyatları üzrə debitor borcları effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə etməklə amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülür. Sığorta əməliyyatları üzrə debitor borclarının balans dəyəri hər hansı hadisə və ya şəraitlər balans dəyərinin qaytarıla bilməyəcəyini göstərəndə dəyərsizləşmə baxımından nəzərdən keçirilir, dəyərsizləşmə zərəri isə mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir.

Sığorta əməliyyatları üzrə debitor borclarının tanınması maliyyə aktivləri ilə eyni qaydada dayandırılır.

Sığorta əməliyyatları üzrə kreditor borcları sığorta əməliyyatları üzrə debitor borcları ilə eyni qaydada tanınır və ilkin tanınma zamanı birbaşa aid olan əməliyyat xərclərini çıxmaqla alınmış ödənişin ədalətli dəyəri ilə ölçülür. İlkin tanınmadan sonra onlar effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə etməklə amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülür. Sığorta əməliyyatları üzrə kreditor borcları tanınması öhdəlik yerinə yetiriləndə, ləğv ediləndə və ya vaxtı başa çatanda dayandırılır.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Maliyyə aktivləri və öhdəlikləri

39 sayılı MUBS-un əhatə etdiyi maliyyə aktivləri müvafiq qaydada ədalətli dəyərinin dəyişməsi mənfəət və ya zərərdə əks olunan maliyyə aktivləri, debitor borcları, ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan investisiya alətləri və ya satış üçün mövcud olan maliyyə aktivlərinə təsnif edilir. İlkin tanıma zamanı maliyyə aktivləri ədalətli dəyərlə ölçülür, ədalətli dəyərinin dəyişməsi mənfəət və ya zərərdə əks olunmayan investisiyaların ədalətli dəyərlərinə əməliyyatla birbaşa əlaqəsi olan xərclər əlavə edilir. Şirkət maliyyə aktivlərini ilkin tanınmadan sonra təsnifləşdirir və icazə verildiyi və münasib olduğu hallarda və hər maliyyə ilinin sonunda bu təsnifatı yenidən qiymətləndirir.

Qanunvericiliklə və ya bazar razılaşmaları ilə ümumi şəkildə müəyyən edilmiş müddət ərzində aktivlərin çatdırılmasını tələb edən maliyyə aktivlərinin alınması və ya satılması əməliyyatları alqı-satqı tarixində, yəni Şirkət aktivini almaq və ya satmaq öhdəliyini üzərinə götürdüyü tarixdə tanınır.

Debitor borcları

Debitor borcları fəal bazarda dövr etməyən, sabit və ya müəyyən edilə bilən ödənişli qeyri-törəmə maliyyə aktivləridir. Onlar dərhal və ya qısa zamanda satılmaq niyyəti ilə əldə edilmir və ticarət qiymətli kağızları və ya satış üçün mövcud olan investisiya qiymətli kağızları kimi təyin edilmir. Belə aktivlər effektiv faiz metodundan istifadə etməklə amortizasiya hesablanmış dəyərlə uçota alınır. Gəlir və zərərlər mənfəət və ya zərərdə, habelə amortizasiya prosesi vasitəsilə debitor borcları uçotdan çıxarılanda və ya dəyərdən düşəndə əks etdirilir.

Ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan maliyyə aktivləri

Müəyyən və ya müəyyən edilə bilən ödənişli və müəyyən müddəti olan qeyri-törəmə maliyyə aktivləri Şirkətin onları ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlamaq niyyəti və imkanı olanda, ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan maliyyə aktivləri kimi təsnif edilir. Qeyri-müəyyən müddətdə saxlanması nəzərdə tutulan investisiyalar bu sinfə daxil edilmir. Ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan investisiya alətləri sonradan amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülür. Gəlir və zərərlər mənfəət və ya zərərdə, habelə amortizasiya prosesində əks etdirilir.

Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri

Satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri kimi təsnif edilən və ya mənfəət və ya zərərdə ədalətli dəyərlə uçota alınan aktivlər kateqoriyasına təsnif edilməyən və ya qeyd olunmuş iki sinifdən birinə daxil olmayan qeyri-törəmə maliyyə aktivləridir. İlkin tanımadan sonra satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri ədalətli dəyərlə ölçülür və bu zaman gəlir və zərərlər investisiya uçotdan çıxana qədər və ya investisiyanın dəyərsizləşməsi müəyyən edilənə qədər digər ümumi gəlirdə tanınır. Belə halda əvvəl digər ümumi gəlirin tərkibində əks etdirilmiş gəlir və ya zərər, mənfəət və ya zərəyə yenidən təsnif edilir. Lakin, effektiv faiz dərəcəsi metodu ilə hesablanmış faizlər mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir.

Ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi

Hər maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatın tarixində Şirkət satış üçün mövcud olan investisiya qiymətli kağızları kimi maliyyə alətlərini ədalətli dəyərlə ölçür. Həmçinin, amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülmüş maliyyə alətlərinin ədalətli dəyərləri açıqlanır.

Ədalətli dəyər ölçmə tarixində bazar iştirakçıları arasında aparılan müntəzəm əməliyyatlar zamanı aktivin satılmasından alına bilən və ya öhdəliyin köçürülməsinə görə ödənilə bilən məbləğdir. Ədalətli dəyər ölçülərkən aktivin satılması və ya öhdəliyin köçürülməsi əməliyyatının aşağıdakı yerlərdən birində aparılması ehtimal edilir:

- ▶ Aktivin və ya öhdəliyin əsas bazarı; və ya
- ▶ Əsas bazar olmayanda, aktivin və ya öhdəliyin ən əlverişli bazarı.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Maliyyə aktivləri and öhdəlikləri (davamı)

Şirkətin əsas və ya ən əlverişli bazara çıxışı olmalıdır. Aktivin və ya öhdəliyin ədalətli dəyəri bazar iştirakçıları aktivin və ya öhdəliyi qiymətləndirərkən istifadə etdiyi fərziyyələri istifadə etməklə ölçülür və ehtimal edilir ki, bazar iştirakçıları bu zaman öz hərəkətlərində ən yaxşı iqtisadi mənafeələrini güdürlər. Qeyri-maliyyə aktivinin ədalətli dəyəri ölçülərkən bazar iştirakçısının, aktivin maksimal və ən yaxşı şəkildə istifadə etməklə və ya həmin aktivin maksimal və ən yaxşı şəkildə istifadə edəcək digər bazar iştirakçısına satmaqla, iqtisadi fayda əldə etmək qabiliyyəti nəzərə alınır.

Şirkət mövcud şəraitdə münasib olan və ədalətli dəyəri ölçmək üçün kifayət qədər məlumatları olan, müvafiq bazar məlumatlarını maksimal istifadə edən və müşahidə edilməyən məlumatların istifadəsini minimuma endirən qiymətləndirmə üsullarını istifadə edir.

Maliyyə hesabatlarında ədalətli dəyəri ölçülən və ya təqdim edilən bütün aktivlər və öhdəliklər ədalətli dəyərin ölçülməsi üçün ümumiyyətlə əhəmiyyətli olan ən aşağı səviyyəli giriş məlumatları əsasında ədalətli dəyər iyerarxiyasının daxilində aşağıda təsvir olunan kateqoriyalara bölünür:

- ▶ Səviyyə 1 – Oxşar aktivlər və ya öhdəliklər üçün fəal bazarlarda kvotasiya edilmiş (təshih edilməmiş) qiymətləri mövcud olanlar;
- ▶ Səviyyə 2 – Ədalətli dəyərin ölçülməsi üçün əhəmiyyətli olan ən aşağı səviyyəli giriş məlumatları birbaşa və ya dolayısı ilə müşahidə edilən qiymətləndirmə üsulları;
- ▶ Səviyyə 3 – Ədalətli dəyərin ölçülməsi üçün əhəmiyyətli olan ən aşağı səviyyəli giriş məlumatları müşahidə edilməyən qiymətləndirmə üsulları.

Maliyyə hesabatlarında dövrü şəkildə tanınan aktivlər və öhdəliklər üçün Şirkət hər hesabat dövrünün sonunda kateqoriyalara bölməni yenidən qiymətləndirərək iyerarxiyanın daxilində Səviyyələr arasında köçürmələrin baş verib-vermədiyini müəyyən edir (ədalətli dəyərin ölçülməsi üçün ümumiyyətlə əhəmiyyətli olan ən aşağı səviyyəli giriş məlumatları əsasında).

Maliyyə öhdəlikləri ilk öncə birbaşa aidiyyəti olan əməliyyat xərclərini çıxmaqla alınmış vəsaitin ədalətli dəyəri ilə tanınır. İlk tanınmadan sonra maliyyə öhdəlikləri effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə etməklə amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülür.

Gəlir və zərərər mənfəət və ya zərərdə öhdəliklərin tanınması dayandırılanda və həmçinin amortizasiya prosesi əsnasında tanınır.

Maliyyə aktivlərinin yenidən təsnif edilməsi

Satış üçün mövcud olan aktiv kimi təsnif edilmiş və debitor borcu tərifinə uyğun gələn maliyyə aktivin bu halda debitor borcları kateqoriyasına yenidən təsnif edilə bilər ki, Şirkət onu yaxın gələcəkdə və ya ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlamaq niyyətinə və imkanına malik olsun.

Maliyyə aktivləri yenidən təsnif etmə tarixində ədalətli dəyərlə yenidən təsnif edilir. Mənfəət və ya zərərdə tanınmış gəlir və ya zərər ləğv edilmir. Yenidən təsnif etmə tarixində maliyyə aktivinin ədalətli dəyəri, müvafiq olaraq, onun yeni dəyəri və ya amortizasiya edilmiş dəyəri olur.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Maliyyə aktivləri and öhdəlikləri (davamı)

Maliyyə aktivlərinin və öhdəliklərinin tanınmasının dayandırılması

Maliyyə aktivi (və ya müvafiq hallarda maliyyə aktivinin bir hissəsi və ya analogi maliyyə aktivləri qrupunun bir hissəsi) aşağıdakı hallarda uçotdan çıxarılır:

- ▶ Aktivdən pul vəsaitlərini əldə etmək hüquqlarının müddəti başa çatmışdır;
- ▶ Şirkət özünün aktivdən pul vəsaitlərini almaq hüquqlarını üçüncü tərəfə köçürmüş və ya üzərinə aktivdən pul vəsaitlərini "tranzit" razılaşması əsasında tam məbləğdə və çox yubanmadan ödəmək öhdəliyini götürmüşdür; və
- ▶ Şirkət: (a) aktiv üzrə risk və səmərələrin böyük hissəsini köçürmüş və ya (b) aktiv üzrə risk və səmərələrin böyük hissəsini nə köçürmüş, nə də özündə saxlamış, lakin aktiv üzrə nəzarət hüququnu köçürmüşdür.

Şirkət aktivdən pul vəsaitlərini almaq hüququnu köçürmüş və aktiv üzrə risk və səmərələrin böyük hissəsini nə köçürməmiş, nə də onları özündə saxlamamışdırsa, aktiv, Şirkətin həmin aktivdə davam edən iştirakı əsasında əks etdirilir. Köçürmüş aktiv üzrə zəmanət formasında davam edən iştirak aktivin balans dəyəri və ya Şirkətdən tələb oluna biləcək maksimal ödəniş məbləği ilə (hansı daha az olarsa) ölçülür.

Maliyyə öhdəliyinin tanınması bu halda dayandırılır ki, həmin öhdəlik ya dayandırılmış, ya ləğv olunmuş, ya da müddəti bitmişdir. Əgər mövcud maliyyə öhdəliyi eyni kreditör tərəfindən çox fərqli şərtlərlə başqası ilə əvəz edilərsə və ya mövcud öhdəliyin şərtləri çox dəyişdirilərsə, bu cür dəyişiklik və ya əvəzedilmə ilkin öhdəliyin tanınmasının dayandırılması və yeni öhdəliyin tanınması kimi qəbul edilir və müvafiq balans dəyərlərindəki fərq mənfəət və ya zərərdə öz əksini tapır.

Maliyyə aktivlərinin dəyərsizləşməsi

Maliyyə aktivinin və ya maliyyə aktivləri qrupunun dəyərsizləşməsi ehtimalına dair obyektiv sübutların olub-olmamasını müəyyən etmək üçün Qrup hər hesabat tarixində qiymətləndirmə aparır. Maliyyə aktivi və ya maliyyə aktivləri qrupu yalnız və yalnız aktivin ilkin tanınmasından sonra baş vermiş bir və ya bir neçə hadisə nəticəsində dəyərsizləşmənin obyektiv sübutu olanda (baş vermiş "zərər hadisəsi") və zərər hadisəsi maliyyə aktivi və ya maliyyə aktivləri qrupundan gözlənilən və etibarlı şəkildə qiymətləndirilə bilən pul vəsaitləri hərəkətlərinə təsir göstərəndə dəyərsizləşmiş hesab edilir. Dəyərsizləşmənin sübutlarına borcalanın və ya borcalanlar qrupunun ciddi maliyyə çətinlikləri ilə rastlaşması, faizlərin və ya əsas məbləğin ödənilməsi öhdəliklərini pozması, yüksək müflisləşmə və ya digər maliyyə yenidənqurması ehtimalı ilə qarşılaşmasına dair sübutlar, habelə müşahidə edilə bilən bazar məlumatları əsasında qiymətləndirilən gələcək pul vəsaitləri hərəkətində ölçülə bilən azalmaya (misal üçün vaxtı keçmiş ödənişlərin səviyyələrində dəyişikliklərə və ya aktivlər üzrə zərərlərlə uzlaşan iqtisadi şəraitlərə) dair sübutlar daxildir.

Kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər və debitor borcları

Amortizasiya olunmuş dəyərlə uçota alınan kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlərlə və debitor borcları ilə bağlı Şirkət əvvəlcə fərdi olaraq mühüm maliyyə aktivləri üçün fərdi şəkildə, fərdi olaraq mühüm olmayan maliyyə aktivləri üçün isə məcmu şəkildə dəyərsizləşməyə dair obyektiv sübutların olub-olmamasını qiymətləndirir.

Dəyərsizləşmə zərərinə dair obyektiv sübut mövcud olarsa, zərərin məbləği aktivlərin balans dəyəri ilə qiymətləndirilmiş gələcək pul vəsaitləri hərəkətinin cari dəyəri (hələ çəkilməmiş gələcəkdə gözlənilən kredit zərərləri nəzərə alınmadan) arasında fərq kimi ölçülür. Aktivin balans dəyəri ehtiyat hesabından istifadə etməklə azaldılır və zərərin məbləği mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir. Azaldılmış balans dəyəri üzrə aktivin ilkin effektiv faiz dərəcəsi ilə faiz gəliri hesablanmağa davam edir. Ödəniləcək məbləğlərin qaytarılmasının realistik perspektivləri olmayanda debitor borcları və müvafiq ehtiyat silinir. Əgər növbəti ildə qiymətləndirilmiş dəyərsizləşmə zərərinin məbləği dəyərsizləşmə tanındıqdan sonra baş vermiş hadisə nəticəsində artar və ya azalarsa, əvvəl tanınmış dəyərsizləşmə zərəri ehtiyat hesabında düzəliş aparmaqla əks etdirilir. Gələcək silinmə sonradan bərpa edilərsə, bərpa məbləği mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Maliyyə aktivləri and öhdəlikləri (davamı)

Ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan maliyyə investisiya alətləri

Ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılan alətlər üçün Şirkət dəyərsizləşməyə dair obyektiv sübutun olub-olmamasını qiymətləndirir. Dəyərsizləşmə zərərinin mövcudluğu barədə obyektiv sübut olarsa, zərərin məbləği aktivin balans dəyəri ilə ehtimal edilən gələcək pul hərəkətlərinin cari dəyəri arasında fərq kimi ölçülür. Aktivin balans dəyəri azaldılır və zərərin məbləği mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir.

Əgər sonrakı ildə proqnozlaşdırılan dəyərsizləşmə zərərinin məbləği dəyərsizləşmə tanındıqdan sonra baş vermiş hadisə nəticəsində azalırsa, əvvəl tutulmuş məbləğlər mənfəət və ya zərərdə əks edilməlidir.

Satış üçün mövcud olan maliyyə investisiyaları

Satış üçün mövcud olan maliyyə investisiyaları üçün Şirkət hər hesabat tarixində aktiv və ya aktivlər qrupunun dəyərsizləşməsinə dair obyektiv sübutun olub-olmamasını qiymətləndirir.

Satış üçün mövcud olan maliyyə investisiyaları kimi təsnif edilən kapital investisiyaların dəyərsizləşməsinə dair obyektiv sübutlara investisiyanın ədalətli dəyərinin ilkin dəyərindən əhəmiyyətli və ya davamlı şəkildə aşağı düşməsi daxildir. Dəyərsizləşmə sübutu mövcud olanda əvvəl mənfəət və ya zərərdə əks etdirilmiş investisiya üzrə dəyərsizləşmə zərərinə çıxmaqla cari ədalətli dəyər ilə alış dəyəri arasındakı fərq kimi ölçülən məcmu gəlir digər ümumi gəlirin tərkibindən çıxarılır və mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir. Kapital investisiyaları üzrə dəyərsizləşmə zərərləri mənfəət və ya zərər haqqında hesabat vasitəsilə bərpa edilmir, onların dəyərsizləşmədən sonra ədalətli dəyərinin artması digər ümumi gəlirdə əks etdirilir.

Borc alətləri satış üçün mövcud olan alətlər kimi təsnif ediləndə dəyərsizləşmə amortizasiya hesablanmış dəyərlə uçota alınan maliyyə aktivləri ilə eyni prinsiplərlə qiymətləndirilir. Gələcək faiz gəliri azaldılmış balans dəyərinə əsaslanır və dəyərsizləşmə zərərinin ölçülməsi məqsədilə gələcək pul vəsaitləri hərəkətlərinin diskont edilməsi üçün istifadə edilən faiz dərəcəsi ilə hesablanır. Faiz gəliri mənfəət və ya zərərdə əks etdirilir. Əgər növbəti ildə borc alətinin ədalətli dəyəri artırsa və bu artma obyektiv olaraq dəyərsizləşmə zərərləri mənfəət və ya zərərdə əks etdirildikdən sonra baş vermiş hadisə ilə bağlıdırsa, dəyərsizləşmə zərəri mənfəət və ya zərərdə bərpa edilir.

Qarşılıqlı əvəzləşdirmə

Maliyyə aktivləri və maliyyə öhdəlikləri yalnız və yalnız tanınmış məbləğləri qarşılıqlı əvəz etmək üçün hal-hazırda qanuni hüquq olanda və müəssisənin ya hesablaşmanı netto əsasında həyata keçirmək, ya da eyni vaxtda aktivini reallaşdırılmaq və öhdəliyi yerinə yetirmək niyyəti varsa, qarşılıqlı əvəz olunur və maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda xalis məbləğ təqdim olunur.

Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri

Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinə bankda və kassada olan pul vəsaitləri və ödəmə müddəti verildiyi tarixdən etibarən doxsan gündən artıq olmayan və müqavilə əngəllərindən azad olan kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər daxildir.

Kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər

Normal iş fəaliyyətində Şirkət kredit təşkilatlarında müxtəlif müddətlərdə depozitlər saxlayır. Kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər ilkin tanınma zamanı investisiya edilmiş vəsaitin ədalətli dəyərini əks etdirən dəyər ilə ölçülür. Müəyyən ödəmə vaxtı olan kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər sonradan effektiv faiz dərəcəsi metodundan istifadə etməklə amortizasiya olunmuş dəyərlə ölçülür. Müəyyən ödəmə müddəti olmayan kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər ilkin dəyəri ilə uçota alınır. Kredit təşkilatlarından alınacaq məbləğlər dəyərsizləşmə ehtiyatını çıxılmaqla əks etdirilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Əmlak və avadanlıqlar

Əmlak və avadanlıqlar, gündəlik xidmət xərcləri istisna olmaqla, yığılmış köhnəlməni və yığılmış dəyərsizləşmə zərərini çıxmaqla ilkin dəyəri ilə tanınır. Əvəz etmə və ya əsas texniki müayinə xərcləri çəkildiyi zaman və maddə ilə bağlı gələcək iqtisadi faydalar müəssisəyə daxil olması ehtimal ediləndə və maddənin dəyəri etibarlı ölçülə biləndə kapitallaşdırılır.

Aktivin köhnəlməsi həmin aktiv istifadə üçün hazır və mövcud olanda başlayır. Köhnəlmə aktivlərin balans dəyərlərini ehtimal olunan istifadə müddətləri üzrə bərabər hissələrə bölünməklə hesablanır:

	<u>İllər</u>
Bina və qurğular	10 - 20
Kompüterlər və ofis avadanlığı	2 - 5
Mebel və qurğular	5 - 6
Nəqliyyat vasitələri	5
Digərlər	2 - 10

Aktivlərin qalıq dəyərləri, istifadə müddətləri və köhnəlmənin hesablanması metodlarına hər maliyyə ilinin sonunda yenidən baxılır və lazım olanda dəyişikliklər edilir. Balans dəyərinin qaytarılmayacağını göstərən hadisələr baş verdikdə dəyərsizləşmə baxımından təhlillər aparılır. Dəyərsizləşmə zərərləri mənfəət və ya zərərdə xərc kimi tanınır.

Əmlak və avadanlıqlar silinəndə və ya onların istifadəsindən və silinməsindən gələcəkdə iqtisadi faydaların əldə edilməsi gözlənilməyəndə, onların tanınması dayandırılır. Aktivin uçotdan çıxarılmasından yaranan hər hansı gəlir və ya zərər (satışdan əldə edilən xalis daxilolmalar və aktivin balans dəyəri arasındakı fərq kimi hesablanır) mənfəət və ya zərərin tərkibində əks olunur.

Təmir və rekonstruksiya xərcləri çəkildikcə xərclərə aid edilir və kapitallaşdırılmalı olduğu hallar istisna olmaqla, mənfəət və ya zərərdə "Ümumi və inzibati xərclər"ə daxil edilir.

Qeyri-maddi aktivlər

Qeyri-maddi aktivlər lisenziyalar, üzvlük haqları və kompüter proqramlarından ibarətdir.

Ayrılıqda əldə edilmiş qeyri-maddi aktivlər ilkin tanınmada maya dəyəri ilə ölçülür. İlkin tanımadan sonra qeyri-maddi aktivlər yığılmış amortizasiyanı və yığılmış dəyərsizləşmə zərərini çıxmaqla maya dəyəri ilə uçota alınır.

Qeyri-maddi aktivlərin istifadə müddətləri məhdud və ya qeyri-məhdud müddətlər kimi müəyyən edilir.

Məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktivlərə 10 ilədək olan istifadə müddəti boyunca amortizasiya hesablanır və həmin qeyri-maddi aktivlər üzrə mümkün dəyərsizləşmə əlamətləri mövcud olanda dəyərsizləşmə baxımından qiymətləndirmə aparılır. Məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktiv üçün amortizasiya müddətinə və amortizasiya metoduna ən azı hər maliyyə ilinin sonunda yenidən baxılır. Gözlənilən faydalı istifadə müddəti və ya aktivin özündə təcəssüm etdirdiyi gələcək iqtisadi səmərənin gözlənilən əldə olunma strukturundakı dəyişikliklər, müvafiq olaraq, amortizasiya müddəti və ya metodunun dəyişdirilməsi yolu ilə hesabatə alınır və uçot ehtimallarında dəyişikliklər kimi hesab olunur. Məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktivlər üzrə amortizasiya xərcləri mənfəət və ya zərərdə köhnəlmə və amortizasiya xərcləri kateqoriyasında əks olunur.

Qeyri-məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktivlər üzrə amortizasiya hesablanmır. Qeyri-məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktivlərin istifadə müddəti hər il, qeyri-məhdud istifadə müddətinin qiymətləndirilməsinin əsaslılığını müəyyən etmək üçün aparılır. Artıq əsaslı olmayanda, qeyri-məhdud istifadə müddəti gələcək dövrlər üzrə məhdud istifadə müddəti ilə əvəz edilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Qeyri-maddi aktivlər (davamı)

Qeyri-məhdud istifadə müddəti olan qeyri-maddi aktivlər hər il 31 dekabrda dəyərsizləşmə baxımından, fərdi şəkildə və ya pul vəsaitlərini yaradan vahid səviyyəsində (hansı daha münasibdirsə) və şəraitlər balans dəyərinin dəyərsizləşə biləcəyini göstərəndə yoxlanılır.

Pensiya təminatı və işçilərə digər ödənişlər üzrə öhdəliklər

Şirkət işə götürənin cari ödəmələrinin işçilərə ümumi əmək haqqı ödənişlərinin müəyyən faizi kimi hesablanmasını nəzərdə tutan Azərbaycan Respublikasının dövlət pensiya təminatı sistemindən əlavə hər hansı fərdi pensiya təminatı sisteminə malik deyildir. Bu xərclər müvafiq əmək haqqının aid olduğu hesabat dövründə əks etdirilir. Bundan əlavə, Şirkət əmək fəaliyyəti başa çatdıqdan sonra işçilərə ödənişlər aparmalı deyildir.

Ehtiyatlar

Ümumi

Şirkət keçmiş hadisələr nəticəsində hüquqi və ya işgüzar praktikadan irəli gələn öhdəliklərə malik olduqda, bu öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün iqtisadi resursların sərf olunmasının ehtimalı böyük olduqda və öhdəliklərin məbləği kifayət qədər dəqiq ehtimal edilə bildikdə ehtiyatlar uçota alınır. Şirkət ehtiyatların hamısının və ya bir hissəsinin geri ödənilməsinə gözləyirsə, ödəniş ayrıca aktiv kimi yalnız həmin ödəniş yəqin olduğu təqdirdə uçota alınır. Ehtiyatlarla bağlı olan xərclər mənfəət və ya zərərdə hər hansı geri ödənişlər çıxılmaqla təqdim olunur.

İstifadə edilməmiş məzuniyyət günləri

İstifadə edilməmiş məzuniyyət günləri üçün ehtiyat işçilər tərəfindən məzuniyyət günlərinin qazanıldığı dövrdə tanınır.

Vergilər

Cari və əvvəlki dövrlər üzrə cari mənfəət vergisi aktivləri və öhdəlikləri vergi orqanlarından alınacağı və ya onlara ödəniləcəyi gözlənilən məbləğdə ölçülür. Məbləği hesablamaq üçün hesabat tarixinə qədər Azərbaycan Respublikasında qüvvəyə minmiş və ya faktiki olaraq qüvvəyə minmiş vergi dərəcələri və vergi qanunları istifadə olunur.

Təxirə salınmış vergi aktivləri və öhdəlikləri öhdəlik metodundan istifadə etməklə müvəqqəti fərqlər üzrə hesablanır. Təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivlərin və öhdəliklərin vergi bazası və onların maliyyə hesabatları məqsədləri üçün balans dəyərləri arasında bütün müvəqqəti fərqlər üzrə müəyyən edilir.

Təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivləri bütün çıxılmalı müvəqqəti fərqlərin, sonrakı dövrə keçirilmiş istifadə edilməmiş vergi aktivləri və istifadə edilməmiş vergi öhdəlikləri üçün tanınır. Təxirə salınmış vergi aktivləri bütün çıxılmalı müvəqqəti fərqlərin, sonrakı dövrə keçirilmiş istifadə edilməmiş vergi aktivləri və istifadə edilməmiş vergi öhdəliklərinin istifadəsi ilə əlaqədar vergi tutulmalı mənfəətin mövcudluğunun mümkünlüyü baxımından tanınır. Təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivlərinin dəyəri hər maliyyə vəziyyəti haqqında hesabat tarixində nəzərdən keçirilir və təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivlərinin hamısının və ya bir hissəsinin istifadə edilməsi üçün kifayət qədər vergiyə cəlb olunan mənfəətin mövcudluğu ehtimal edilmədiyi dərəcədə azaldılır.

Təxirə salınmış mənfəət vergisi aktivləri və öhdəlikləri, hesabat tarixində qüvvədə olan və ya faktiki olaraq qüvvədə olan vergi dərəcələri və vergi qanunları əsasında aktivlərin satıldığı və ya öhdəliklərin yerinə yetirildiyi ildə tətbiq edilməsi gözlənilən vergi dərəcələri ilə ölçülür.

Bundan əlavə, Şirkətin fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif əməliyyat vergiləri tətbiq edilir. Bu vergilər ümumi və inzibati xərclərin tərkibinə daxil edilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Kapital

Səhmdar kapitalı

Şirkət kapital alətləri kimi təsnif edilən adi səhmlər buraxmışdır. Həmin səhmlərin buraxılmasına birbaşa aid olan artan xarici xərclər kapitalda əldə edilmiş məbləğlərdən çıxılan məbləğ kimi göstərilir.

Dividendlər

Şirkətin səhmdar kapitalı səhmdarlar tərəfindən AZN ilə yatırılmış və onlar dividendləri və hər hansı kapital paylamalarını AZN ilə almaq hüququna malikdirlər. Dividendlər öhdəlik kimi tanınır və yalnız hesabat tarixindən gec olmayaraq elan edildiyi halda hesabat tarixində kapitaldan çıxılır. Dividendlər haqqında məlumat həmin dividendlər ya hesabat tarixindən əvvəl, ya da hesabat tarixindən sonra, lakin maliyyə hesabatları təsdiq edildikdən əvvəl təklif və ya elan edildikdə açıqlanır.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə uyğun olaraq xalis aktivlərin səhmdar kapitalından az olduğu və ya dividendin elan edilməsi və paylanması nəticəsində səhmdar kapitalından az olacağı təqdirdə dividendlər elan oluna və səhmdarlara ödənilənə bilməz.

Potensial öhdəliklər

Potensial öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün vəsaitlərin xərclənməsinin tələb edilməsi və etibarlı qiymətləndirmə aparmaq imkanının olması ehtimal edilməyəndə, maliyyə hesabatlarında potensial öhdəliklər tanınmır. Potensial aktiv maliyyə hesabatlarında nəzərə alınmır, lakin iqtisadi fayda əldə etmək ehtimalı mövcud olduqda açıqlanır.

Lizinq

Ümumi

Razılaşmanın lizinq olub-olmamasını və ya lizinq ehtiva edib-etməməsini müəyyən etmək üçün başlanğıc tarixində razılaşmanın mahiyyəti əsas götürülməli, razılaşmanın yerinə yetirilib-yertirilməməsi xüsusi aktivin və ya aktivlərin istifadəsindən asılı olaraq qiymətləndirilməli və razılaşmada, xüsusi şəkildə göstərilməsə də, aktivdən istifadə hüququnu nəzərdə tutmalıdır.

Şirkət lizinqə alan qismində

Lizinq obyektləri üzrə mülkiyyət hüququ ilə əlaqədar risk və faydalar lizinqə verən tərəfindən Şirkətə ötürülmədikdə aktivlərin lizinqi əməliyyat lizinqi hesab olunur. Əməliyyat lizinqi əsasında ödənişlər lizinqin müddəti ərzində bərabər çıxılmalar metoduna əsasən ümumi və inzibati xərclərin tərkibinə daxil edilir.

Xarici valyutanın çevrilməsi

Maliyyə Hesabatları Şirkətin funksional və təqdimat valyutası olan AZN ilə təqdim edilir. Xarici valyutalarla aparılan əməliyyatlar ilk öncə əməliyyat tarixində qüvvədə olan valyuta məzənnəsi ilə funksional valyutaya çevrilir. Xarici valyuta ilə olan monetar aktivlər və öhdəliklər hesabat dövrünün sonuna məzənnədən istifadə etməklə funksional valyutaya çevrilir. Xarici valyutalarla aparılan əməliyyatların çevrilməsindən yaranan bütün fərqlər mənfəət və ya zərərdə xarici valyuta və məzənnə gəlirləri və xərcləri maddəsi üzrə tanınır. Xarici valyuta ilə aparılan və ilkin dəyəri ilə qiymətləndirilən qeyri-monetar maddələr ilkin əməliyyat tarixinə mövcud olan məzənnəyə görə çevrilir. Xarici valyuta ilə aparılan və ədalətli dəyərlə qiymətləndirilən qeyri-monetar maddələr ədalətli dəyərin təyin edildiyi tarixdə mövcud olan məzənnəyə görə çevrilir.

Mühüm mühasibat uçotu prinsiplərinin icmalı (davamı)

Xarici valyutanın çevrilməsi (davamı)

Xarici valyuta ilə əməliyyatın müqavilə məzənnəsi ilə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının həmin əməliyyat tarixinə rəsmi məzənnəsi arasında fərqlər xarici valyuta ilə əməliyyatlar üzrə xərcləri çıxmaqla gəlirlərə daxil edilir.

31 dekabr 2013-cü və 2012-ci il tarixlərində Şirkət maliyyə hesabatlarının hazırlanması üçün aşağıdakı xarici valyuta məzənnələrindən istifadə etmişdir:

	<u>2013</u>	<u>2012</u>
1 ABŞ dolları	AZN 0.7845	AZN 0.7850
1 Avro	AZN 1.0780	AZN 1.0377

Mühasibat uçotu prinsiplərində və açıqlamalarında dəyişikliklər

Mühasibat uçotu prinsiplərində dəyişikliklər

İl ərzində Şirkət aşağıda göstərilən düzəlişlər edilmiş MHBS-ləri qəbul etmişdir:

13 sayılı MHBS "Ədalətli dəyərin ölçülməsi"

13 sayılı MHBS bütün ədalətli dəyər ölçülmələrinə MHBS əsasında vahid qaydanı tətbiq edir. 13 sayılı MHBS müəssisədə ədalətli dəyərin nə vaxt istifadə edilməsinə dair tələbi dəyişməyərək, ədalətli dəyərin istifadə edilməsi tələb ediləndə və ya icazə verildəndə ədalətli dəyərin MHBS əsasında necə ölçüləcəyi qaydasını təqdim edir. 13 sayılı MHBS-in tətbiqi Şirkətin ədalətli dəyər ölçmələrinə əhəmiyyətli təsir göstərməmişdir.

13 sayılı MHBS həmçinin ədalətli dəyər haqqında xüsusi məlumatların açıqlanmasını tələb edir. Bu tələblərin bəziləri digər standartların, o cümlədən 7 sayılı MHBS "*Maliyyə alətləri: Məlumatların açıqlanması*" adlı standartın məlumatların açıqlanmasına dair tələblərini əvəz edir. Bu məlumatlarının bəzilərinin açıqlanmasını 34.16A(j) sayılı MUBS xüsusi olaraq tələb edir.

1 sayılı MUBS "Müqayisəli məlumata dair tələbin aydınlaşdırılması" (Düzəliş)

Bu düzəliş könüllü əlavə müqayisəli məlumat və minimal tələb olunan müqayisəli məlumat arasındakı fərqi izah edir. Müəssisə minimal tələb olunan müqayisəli dövrdən əlavə könüllü olaraq müqayisəli məlumat təqdim etdikdə maliyyə hesabatlarının əlaqəli qeydlərinə müqayisəli məlumat daxil edilməlidir. Düzəliş göstərir ki, maliyyə hesabatlarındakı maddələrin retrospektiv şəkildə yenidən hesablanması və ya yenidən təsnif edilməsi nəticəsində təqdim edilmiş açılış maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatların əlaqəli qeydlərində müqayisəli məlumat mütləq təqdim edilməli deyil. Düzəliş yalnız məlumatın təqdim edilməsinə aiddir və Şirkətin maliyyə vəziyyətinə və ya nəticələrinə təsir göstərmir.

1 sayılı MUBS "Digər ümumi gəlirin təqdim edilməsində dəyişikliklər" (Düzəliş)

1 sayılı MUBS-a düzəlişlər digər ümumi gəlirdə təqdim edilmiş maddələrin qruplaşdırılmasını dəyişdirir. Gələcəkdə bir vaxt mənfəət və ya zərərə yenidən təsnif edilə bilən maddələr (məsələn, satış üçün mövcud olan maliyyə aktivləri üzrə xalis zərərlər və ya gəlirlər) heç vaxt yenidən təsnif ediləcək maddələrdən (məsələn, binaların yenidən qiymətləndirilməsi) ayrıca təqdim edilməməlidir. Düzəlişlər yalnız hesabatların təqdimatına aiddir və Şirkətin maliyyə vəziyyətinə və nəticələrinə təsir göstərmir.

7 sayılı MHBS-ə Düzəlişlər "Məlumatların açıqlanması – Maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi"

Bu düzəlişlər müəssisənin əvəzləşdirmə hüquqları və onlara aid razılaşmalar (məsələn, girov haqqında razılaşmalar) haqqında məlumatı açıqlamağı tələb edir. Açıqlamalar maliyyə hesabatlarının istifadəçilərinə qarşılıqlı əvəzləşdirmə razılaşmalarının müəssisənin maliyyə vəziyyətinə təsirini qiymətləndirmək imkanını verə bilər. Yeni açıqlamalar 32 sayılı "*Maliyyə alətləri: Təqdimat*" adlı MUBS-a uyğun olaraq əvəzləşdirilən bütün tanınmış maliyyə alətləri üçün tələb olunur. Açıqlamalar həmçinin qüvvədə olan qarşılıqlı əvəzləşdirmə haqqında əsas razılaşmaya və ya oxşar razılaşmaya tabe olan tanınmış maliyyə alətlərinə (bu alətlərin 32 sayılı MUBS-a uyğun olaraq əvəzləşdirilib-əvəzləşdirilməyindən asılı olmayaraq) tətbiq olunur. Bu düzəlişlər Şirkətin maliyyə vəziyyətinə və ya əməliyyatlarının nəticələrinə təsir göstərmir.

Mühasibat uçotu prinsiplərində və açıqlamalarında dəyişikliklər (davamı)

Mühasibat uçotu prinsiplərində dəyişikliklər (davamı)

9 sayılı MHBS "Maliyyə alətləri"

Buraxılmış 9 sayılı MHBS MUBSK-nin 39 sayılı MHBS-nin əvəz edilməsi işinin ilk mərhələsidir və 39 sayılı MUBS-da müəyyən edilmiş maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin təsnifatı və ölçülməsinə tətbiq edilir. Standart ilkin olaraq 1 yanvar 2013-cü ildə və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq edilirdi, lakin 11 dekabr 2011-ci ildə buraxılmış "9 sayılı MHBS-un icbari qüvvəyə minmə tarixi və keçid haqqında açıqlamalar" adlı 9 sayılı MUBS-a Düzəlişlər icbari qüvvəyə minmə tarixini 1 yanvar 2015-ci il tarixinə keçirdi. Sonrakı mərhələlərdə MUBSK hedcinqin uçotu və maliyyə aktivlərinin dəyərsizləşməsi məsələlərinə baxır. 9 sayılı MHBS-in birinci mərhələsinin qəbul edilməsi Şirkətin maliyyə aktivlərinin təsnifatı və ölçülməsinə təsir göstərəcək, lakin Şirkətin maliyyə öhdəliklərinin təsnifatına və ölçülməsinə təsir göstərməyəcək. Bütün mərhələləri daxil edən yekun standart buraxılında Şirkət bu düzəlişin təsirini digər mərhələlərin təsiri ilə birlikdə kəmiyyət baxımından müəyyən edəcək.

İnvestisiya müəssisələri (10 sayılı MHBS, 12 sayılı MHBS və 27 sayılı MUBS-a düzəlişlər)

Bu düzəlişlər 1 yanvar 2014-cü il tarixində və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq edilir və 10 sayılı MHBS əsasında investisiya müəssisəsi anlayışına uyğun olan müəssisələr üçün konsolidasiya tələbi ilə bağlı bir istisnayı nəzərdə tutur. Konsolidasiya ilə bağlı istisnaya görə investisiya müəssisələri törəmə müəssisələrini ədalətli dəyərinin dəyişməsi mənfəət və ya zərərdə əks olunan aktivlər kimi uçota almalıdır. Şirkət bu düzəlişlərin maliyyə vəziyyətinə və nəticələrinə təsir göstərəcəyini ehtimal etmir.

32 sayılı MUBS-a Düzəlişlər "Maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsi"

Bu düzəlişlərdə "hazırda qanuni qüvvəyə minmiş qarşılıqlı əvəzləşdirmə hüququna malikdir" sözləri izah edilir. Eyni zamanda düzəlişlər sinxron olmayan ümumi hesablaşma mexanizmlərini tətbiq edən hesablaşma sistemlərinə qarşılıqlı əvəzləşdirmə meyarının tətbiqi qaydasını izah edir. Düzəlişlər 1 yanvar 2014-cü il tarixində və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq edilir. Bu düzəlişlərin Şirkətə aid olması ehtimal edilmir.

21 sayılı BMHŞK şərh "Yığımlar"

21 sayılı BMHŞK şərh izah edir ki, müəssisə yığımla bağlı öhdəliyi müvafiq qanunvericiliyin müəyyən etdiyi ödənişə səbəb olan əməliyyat baş verdiyi anda tanınmalıdır. Bundan əlavə, şərhə izah edilir ki, minimal hədd göstəricisinə bağlı olan yığım öhdəliyi müəyyən edilmiş həmin minimal hədd göstəricisinə çatdıqdan əvvəl tanınmalı deyildir. 21 sayılı BMHŞK şərh 1 yanvar 2014-cü il tarixində və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq edilir. Şirkət gözləyir ki, 21 sayılı BMHŞK şərh gələcək maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli maliyyə təsiri göstərməyəcək.

39 sayılı MUBS-a Düzəlişlər "Törəmə alətlərin yeniləşdirilməsi və hedc uçotunun davam etdirilməsi"

Bu düzəlişlər hedcinq aləti kimi təyin edilmiş törəmə alətin yeniləşdirilməsi müəyyən meyara uyğun olanda, hedcinq uçotunun dayandırılması tələbindən azad edir. Bu düzəlişlər 1 yanvar 2014-cü il tarixində və ya bu tarixdən sonra başlayan illik dövrlərə tətbiq edilir. Şirkətin törəmə alətləri və hedc uçotu olmamışdır, buna görə də, bu standartın qəbul edilməsinin Şirkətin maliyyə vəziyyəti və nəticələrinə təsiri gözlənilmir.

Mühüm mühasibat uçotu ehtimalları, fərziyyələri və mühakimələri

Növbəti maliyyə ilində aktiv və öhdəliklərin balans dəyərlərinə mühüm düzəlişlərin edilməsinə səbəb ola bilən bütün mühüm risk yaradan, hesabat tarixində gələcəklə və ehtimal qeyri-müəyyənliyinin digər əsas mənbələri ilə əlaqəli olan əsas fərziyyələr aşağıda müzakirə olunur.

Vergilər

Mürəkkəb vergi qaydalarının şərh, eləcə də gələcək vergi tutulan gəlirin məbləği və vaxtı ilə bağlı qeyri-müəyyənlik mövcuddur. Mövcud olan müqavilə razılaşmalarının mürəkkəbliyini nəzərə alaraq, faktiki nəticələrlə işlədilmiş fərziyyələr arasında yaranan fərqlər və ya bu fərziyyələrdə gələcək dəyişikliklər artıq qeydə alınmış vergi gəlirində və xərclərdə gələcək düzəlişlərin aparılması zərurətini yarada bilər. Şərhlərin bu cür fərqlənməsi bir çox məsələlərlə bağlı, müvafiq törəmə müəssisənin yerləşdiyi ölkədə qüvvədə olan şəraitlərdən asılı olaraq yarana bilər.

Mühüm mühasibat uçotu ehtimalları, fərziyyələri və mühakimələri (davamı)

Vergilər (davamı)

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi müxtəlif şərtlərə məruz qalır və tez-tez dəyişikliklər baş verə bilər. Qanunvericiliyin və cari ilin mənfəəti kapitalaşdırılarsa, maliyyə təşkilatlarının (bankların, sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin) 1 yanvar 2009-cu ildən etibarən (3 ardıcıl ildə) mənfəət vergisinin ödənilməsindən azad edilməsinə yol verən və Qrupun maliyyə xidmətləri və sığorta sektorunda fəaliyyət göstərən müəssisələrinin əməliyyatlarına tətbiq edilən yeni qanun da daxil olmaqla, həmin qanunvericilikdə dəyişikliklərin rəhbərlik tərəfindən şərhli müvafiq orqanlar tərəfindən sual altına alına bilər. Nəticədə, əlavə vergi, cərimə və faiz hesablanı bilər. Vergi yoxlamaları yoxlama ili də daxil olmaqla üç təqvim ili üzrə aparıla bilər. Rəhbərlik hesab edir ki, 31 dekabr 2013-cü il tarixinə müvafiq qanunvericiliyin rəhbərlik tərəfindən tətbiq edilən şərhli münasibdir və Şirkətin vergi mövqeyi qəbul ediləcəkdir.

Sığorta müqavilələri üzrə öhdəliklər

Həm hesabat tarixində bildirilmiş sığorta hadisələri üzrə tələblərin gözlənilən yekun dəyəri, həm də hesabat tarixində baş vermiş, lakin bildirilməmiş (BVLB) sığorta hadisələri üzrə tələblərin gözlənilən yekun dəyəri barədə ehtimallar edilməlidir. Sığorta hadisələri üzrə tələblərin yekun dəyərinin dəqiqliklə müəyyən edilməsi əhəmiyyətli vaxt tələb edə bilər və bəzi şəhadətnamə növləri üçün BVLB sığorta hadisələri üzrə tələblər maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda öhdəliklərin əsas hissəsini formalaşdırır.

Tənzimlənməmiş sığorta hadisələri üzrə tələblərin yekun dəyəri standart aktuar proqnozlaşdırılma mexanizmlərindən, məsələn Chain Ladder kimi metoddan istifadə olunmaqla ehtimal edilir.

Bu mexanizmlərin əsaslandığı başlıca fərziyyə ondan ibarətdir ki, Qrupun keçmiş sığorta hadisələri üzrə tələblərlə bağlı təcrübəsi gələcək sığorta hadisələri üzrə tələbləri və beləliklə də yekun sığorta hadisələri üzrə xərcləri proqnozlaşdırmaq üçün istifadə edilə bilər. Beləliklə, bu metodlar ödənilmiş və çəkilmiş zərərlərin, tələblər üzrə orta zərərlərin məbləğinin və sayının işlənməsini əvvəlki illərdə müşahidə olunan təcrübə və gözlənilən zərər əmsalları əsasında ekstrapolyasiya edir. Keçmiş dövrlərdəki sığorta hadisələri üzrə tələblərin analizi adətən hadisə illəri üzrə aparılır, lakin əhəmiyyətli biznes sahələri, eləcə də tələb növləri üzrə də əlavə təhlil aparıla bilər. Sığorta hadisələri üzrə iri tələblər adətən fərdi şəkildə, ya zərər qiymətləndiricisinin qiymətləndirmələrinin nominal dəyərində ehtiyata yazılmaqla, ya da gələcək inkişafı əks etdirmək məqsədilə fərdi olaraq proqnozlaşdırılmaqla nəzərdən keçirilir. Əksər hallarda, sığorta hadisələri üzrə tələblərin inflyasiyasının və ya zərər əmsallarının gələcək dərəcələri ilə bağlı dəqiq fərziyyələr işlədilmir. Bunun əvəzində proqnoz əsaslandığı tarixi ödənişlər üzrə təcrübə ilə bağlı məlumatlarda nəzərdə tutulan fərziyyələr işlədilir. Bütün müvafiq qeyri-müəyyənlikləri nəzərə almaqla mümkün nəticələr sırasından daha çox ehtimal edilən nəticəni təqdim edən sığorta hadisələri xərclərinin qiymətləndirilmiş yekun dəyərini əldə etmək məqsədilə, əlavə kəmiyyət mühakiməsi keçmiş meyllərin gələcəkdə nə dərəcədə tətbiq edilə biləcəyini qiymətləndirmək üçün (məsələn bir dəfə baş verən hadisələri, ictimaiyyətin ödənişlərin tələb edilməsinə münasibəti, iqtisadi şəraitlər, sığorta hadisələri ödənişlərinin inflyasiyası səviyyələri, məhkəmə qərarları və qanunvericilik kimi xarici və ya bazar amillərində dəyişiklikləri, eləcə də portfel qarışığı, siyasi xüsusiyyətlər və sığorta hadisələrinin tənzimlənməsi prosedurları kimi daxili amilləri əks etdirmək üçün) istifadə edilir.

Sığorta hadisənin bildirilməsi və yekun həlli arasında vəziyyət dəyişə bilər, bu isə müəyyən edilmiş ehtiyatlarda dəyişikliyə gətirib çıxara bilər. Qanunda dəyişiklik, məhkəmə işlərinin nəticələri, tibbi xərclər, eləcə də təmir materialları xərcləri və əmək haqları dərəcələrində dəyişikliklər yekun hesablama xərclərinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər. Müvafiq olaraq, Şirkət müntəzəm əsasla sığorta hadisələrini və ehtiyatları təhlil edir və təkrar qiymətləndirir. Zərərlərin ödənilməsi üçün məbləğlər ilkin olaraq müəyyən olunmuş ehtiyatların səviyyəsindən əhəmiyyətli fərqlənə bilər.

Oxşar mühakimələr, ehtimallar və fərziyyələr qazanılmamış sığorta haqqı üzrə ehtiyatların münasibliyini qiymətləndirmək üçün istifadə edilir. Həmçinin, müqavilə əsasında təqdim edilən sığorta xidmətləri sxemi üzrə qazanılmamış sığorta haqqının vaxtın proporsional bölüşdürülməsindən fərqli amortizasiyasının tələb edilib-edilmədiyini müəyyən etmək üçün də mühakimələrin işlədilməsi də tələb olunur.

Mühüm mühasibat uçotu ehtimalları, fərziyyələri və mühakimələri (davamı)

Maliyyə alətlərinin ədalətli dəyəri

Maliyyə vəziyyəti haqqında hesabatda əks etdirilmiş maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin ədalətli dəyərləri fəal bazardan əldə edilə bilməyəndə, onlar müxtəlif qiymətləndirmə mexanizmlərindən istifadə etməklə müəyyən edilir. Mümkün olanda, bu mexanizmlər müşahidə edilə bilən bazardan götürülür, mümkün olmayanda isə ədalətli dəyərlərin müəyyən edilməsi üçün mühakimələr istifadə olunur. Mühakimələr uzunmüddətli maliyyə aktivləri və öhdəlikləri üçün likvidlik riski, kredit riski və dəyişkənlik kimi məlumatları nəzərə alır. Bu amillər haqqında fərziyyələrdə dəyişikliklər maliyyə alətlərinin hesabatda göstərilən ədalətli dəyərində təsir göstərə bilər.

Dəyərsizləşmə

Şirkət müntəzəm qaydada aktivlərin dəyərsizləşmə baxımından təhlilini aparır. Qarşı-tərəf maliyyə çətinlikləri ilə qarşılaşdığı və oxşar qarşı-tərəflər haqqında kifayət qədər faktiki məlumatlar olmadığı hallarda Şirkət dəyərsizləşmə zərərlərinin qiymətləndirilməsində təcrübəyə əsaslanan mühakimələrdən istifadə edir. Eynilə, Şirkət bir qrupa daxil olan qarşı-tərəflərin öhdəlikləri ödəmək statusunda mənfi dəyişikliklərə və ya bir qrupun daxilində aktivlər üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi ilə əlaqəli olan dövlət və ya yerli iqtisadi şəraitlərin dəyişməsinə işarə edən müşahidə edilə bilən məlumatlar əsasında gələcək pul vəsaitləri hərəkətlərində dəyişiklikləri ehtimal edir. Rəhbərlik aktivlər qrupu üzrə analoji kredit riski və obyektiv dəyərsizləşmə sübutları olan aktivlərlə bağlı zərərlərin strukturu haqqında tarixi məlumatlar əsasında ehtimallardan istifadə edir. Şirkət cari şəraiti əks etdirmək məqsədilə aktivlər qrupu üçün müşahidə edilə bilən məlumatlarda düzəliş aparmaq üçün təcrübəyə əsaslanan mühakimələrdən istifadə edir.